

И. МАМЧЕНКОВ

ДА

И. РОМАШЕВИЧ

**КУЖÖДВÖЧÖМ
ХРАЊИТÖМ ДА ПРИМЕЊАЈ-
ТÖМ КУЉА ТУЈДÖДЧАНА
СПРАВОЧЊИК**

КОМИ ГОСИЗДАТ 1933

I.

~~721~~
~~722~~

К

Х

П

Т

С

■

■

В

С

Т

І. МАМЧЕНКОВ да І. РОМАШКЕВИЧ

~~124-9~~ | Коми-З
~~196~~ | 2-1088.

КУЈӖӊ ВӖЧӖМ
ХРАҢИТӖМ да
ПРИМЕҢАЈТӖМ КУӢА
ТУЈӊӊЧАНА
СПРАВОЧҢИК

Г.П.Б. в Лнгр.

Ц. 1933 г.

Акт № 525

КОМИ ГОСИЗДАТ

СЫКТЫВКАР

1 9 3 3

. П. Мамченков и И. Ромаш-
кевич. Руководство-справочник
по производству, хранению и
применению навоза. Перевод
с русского Е. Колегова.

Изд. № 25 Тираж 3000
Упол. Сбл. № А-68 Зак № 1801
Слано в набор 26/II-33 г.
Подписано к печати 23/III-33 г.
Редактор А. Елфимов.
Тех. редактор В.Поляков.

ВОҢ КЫВ

Сөвет Сојузын сиктса овмөс вужвыјоныс да ăккөз бергөдіс гөм да шөркөддем крестанаос соціалізмлаң. Візмуужалөмын шөр фігураон лоі колхозчык.

Коллективізація подув вылын, совхозјас паскөдан да машинној техника паскыда нуөдан подув вылын, посчыдіка торјөдлөмөн візмуужалан странаыс Сөвет Сојуз пөрі став му вылын медга гырыс візмуужалан странаө.

Народној овмөс кыпөдан мөд вѣтвөса план лөгөдөм вылө аслас дѣректівајасын XVII-d партконференція лыддө, мыј: „мөд пјатѣметкалөн основној помѣтческөј мөгөн лоө капіталістическөј элементјасөс да классјасөс вообщө помөз бырөдөм, классјас вылө торјалан да експлоатація чужтан помкајассө ăккөз бырөдөм, економікаын да јөз вежөрын капіталізмлыс коласјассө вермөм, странаса став ужалыс војтырөс классјастөм соціалістическөј общество сознательној да активној стрөитыјасө пөртөм“.

Мөд пјатѣметкалыс основној да решајущөј хоѳајственној мөгөн XVII-d партконференція лыддө „став народној овмөсын реконструкція ештөдөм, народној овмөсса став отраслјасыслы медвыл техническөј база лөгөдөм“.

Сиктса овмөсын мѣан колө ештөдны соціалістическөј реконструкція сещөм ногөн, медым став

колхозсö вöлі öтувтöма машинo-тракторнöй стан-
цијаяс улö да основнöя ештöдöма с.-хoзajствен-
нöй производство механизируютм.

Мöд пјатметка мoгөн лoö сј жö решителнöя
урожај кыпöдöм. Тапонда, колхозјасöс органи-
зация да овмöс боксаң јонмöдöмкöд радыс, сов-
хозјаслыс кың производствoын образцовöй социа-
листическöй организацијалыс рoлсö ыждöдöмкöд
радыс да Сталин јортлыс историческöй квајт ин-
дöдсö содордјысöмөн да ударничествoөн oлöмö
нуöдöмкöд радыс, мјанлы колö мöд пјатметка-
ын пуктыны торја ынмаңнö основнöй химја пас-
кöдöм ылö, медвојдөр мувынсöданторјас вöчöм
ылö.

Віаму вот јылыс парвіјалөн да правітөлство-
лөн медбөрја шуөмјас, ңаң да јай заготовкас
јылыс да колхознöй вузасöм јылыс (ңаңөн да
јайөн) шуөмјас лoоны меропріјаттöјасөн, кодјасöс
лöсöдöма сиктса социалистическöй овмöс вoзö јон-
мöдöм-пaскöдöм ылö, колхознöй массалыс хо-
зajственнöй инициатива да самодејательност кы-
пöдöм пaскöдöм ылö да мјан страналыс произ-
водителнöй ынјас ылыс јонжыка кыпöдöм ылö.

Тajö кыжкaлөн мoг — отсавны нізöвöј агро-
работчыкы вооружитчыны тöдöмлунөн (техныка-
өн), кызі вöчны, хранитны да прімеңajtны мес-
тавывса основнöй мувынсöдантор — кујöд, код-
лөн рoлыс мјан социалистическöй мујас ылын
урожај кыпöдöмын вермас лoны ыжыдөн сöмын
сек, кутам кө мi бура дөъеритны да кужöмөн
пöмзүйтчыны тajö ынсöданторнас.

КЫВЫРТАС

Мијан хіміческөј промышленност паскалөмкөд өтшөщ, өнија сертї вывтї јона sodac іскусственнөј мувынөөданторјас вөчөм. Но, көъ і јона паскалас тукөвөј (іскусственнөј вынөөдчанторјас вөчан) промышленност, меставывса мувынөөданторјас — кужөд, кужөд ва да мук. — век-на колөны соціалістїческөј візмуужалөмын медса јона паскалөм мувынөөданторјөн. Өнї Сөвет Сојузлөн ем (лыдҕыгсө) кужөд 300 міллон тонна гөгөр, кодөс позө іспользутны мујас вынөөдөм вылө.

Тамында кужөднас позө сујны мусінмө 1,5 міллон тонна азот, 900 сурс тонна фосфорнөј кіслота да 1,8 міллон тонна гөгөр камї окіс. Міңерала вынөөдчанторјас вылө тајөс вужөдөмөн лоө: 7,5 міллон тонна аммонїј сульфат, 7 міллон тонна суперфосфат да 15 міллон тонна сілвініт. Міңерала мувынөөданторјас — азота, фосфата да камїја (івестка лыдҕытөг) — 1932 вобын вөчөма 2,2 міллон тонна гөгөр.

Кужөдлөн значењњыс не сөмын пөтөса торјас (пітавельнөј веществојас) сајын, кодјас емөс сы пыщкын (азот, камї да фосфат), но і бур вліјањњө сајын, кодөс сетө мусінлы кужөдлөн органическөј вещество. Сөкыд сојөд мусінјас кужөдөн бурмөдөмөн лоөны рышкыджыкөс, шо-

ныджыкөс да кокныджыка сетчоны серөдны (небѣодны). Лыаа кокныд мусинјас, мөдарө, јонжыка нөгылтчоны да лооны продуктивнөјжыкөс. Күјөдөн бурмөдөм мусин јонжыка вермө кутны ас пыщкас влага (ва) да јонжыка кутасны ужавны микробјас (кыптө микробиологическөј дејателност). Күјөд сизмигсн мусинмын торјалө угольнөј кіслота, коді отсалө мусин шуралөмлы, пөртө мусинлыг сөкыда раствөритчан пөтөса торјас сещөм формаө, кодөс кокныда вермөны бостны быдтасјас, дај сыыг кынзі, кыз петкөдлісны опытјас, вермө пөткөдны быдтасјасөс.

Урожай кыпөдөмын күјөдлөн значењнөйс көт і вывті ыжыд, научно-исследовательскөј, көзајственинөј да плањрујтыг организацијас оз пуктыны сылы тыр вымањнө.

Торја ыжыд значењнөйс меставывса органической вынсөдчанторјаслөн тырмымөн јона васөд районјасын. Күјөд да күјөд ва рациональнөја вөчөм да исползүтөм лөө ВКП(б) XVI-д сездлыг решењнөјас олөмө нуөдан условіјөјас пыщкыг өтн условіјөөн — потреблајтыг районјасөс произволащөј районјасө пөртан

КУЈӨДА ВЫНГӨДЧАНТОРЛӨН

ТӨДЧАНЛУН

Разнөј көзајас улө мувынсөдчанторјас сүјөм куза вөчавлөм уна опытјас, кодјасөс вайөдөма БЈУА өн јөзөдөм справочникјасын, петкөдлөны, мыј мусин условіјөјас сертн, климат сертн, агро-техника сертн да сизн возө, күјөдөн му вынсөдө-

мыс урожај содөм јона вежласө. Но ем уна за-
кономерност, өтi-кө, почвенно-климатическөј, гео-
графическөј да агротехнической условіјојас вежла-
лөм боксаң, мөд-кө, кујөдөн вынөдөмөн уро-
жај кыптөм боксаң. Тырмымөн васөд рајонјасын
(көнi тырмө влага) кујөдөн вынөдчөмыс уро-
жајлөн кыптөмыс төдчымөн вылынжык, асыв-лун-
вывса косөд рајонјасын сертi.

Л. Л. Балашовөн чукөртөм төдмөдјас сертi
(мујас вылын кујөдөн опыт вөчалөмыс резултат-
јаслөн сводка), 36 тонна кујөдыс арса көза
һаң вылын урожајлөн шөркөддема содөм об-
ластјасын, крајјасын да республикајасын лөө
ташөм (таблицаын вәјөдөма һе сөмын адмиһист-
ративнөј областјасөс, но сiз-жө јестественно-ис-
торическөјјасөс):

Областјас, крајјас, республикајас	Содөм	
	Центр. гект. вылө.	Прөч. лыд
Рытыв војыв обл	5,0; 6,3	45
БССР да Рытывыв	8,0	73
Асыв-војыв	6,3	43
Централно-промышлен	6,8	84
Урал	6,0	62
Војыв-черноземнөј	7,4	74
Шөр-черноземнөј	3,8	26
Кіјевскөј	4,8	34
Харковскөј	5,0	31
Одесскөј	2,8	17
Вылыс-Волгаса	4,7	36
Шөр-Волгаса	2,3	17
Улыс Волгаса	1,4	10
Сiбыр да дВК	4,0	44
Казакстан	1,7	26
Војыв Кавказ	2,6	16

Та ногөн, кужодён му вынсөдөмыс урожај сөдөм медеа јона төдчө Централно-Промышленнөј, Рытыввыв, БССР, Војвыв-чернозомнөј да Уралскөј областјасын. Торјалоны сіз-жө Рытыв-војвыв, Дальневосточнөј, Вылыс-Волгаса, Кіјевскөј да Харьковскөј областјаслөн рајонјас.

36 тонна кужодыс урожајлөн шөркөд-дема сөдөм кужим пөлөс почвенно-географическөј зонајасын тыдалө со кушөм лыдпасјасыс:

Зонајас	Сөдөм	
	центнер га вылө	прөцент лыд
Подзолистөј	7,3	66
Чернозомнөј	4,8	33
Асыв-лунвыв кос зона	2,0	15

Кык ногөн бөстөм (36 да 18 тоннаөн) кужөд-лыс вын өткодалөм сетөма со кушөм таблицанын:

Рајонјас	Сөдөм (га вылө цент.)		дон вешүм 10 т. кужөд вылө (га вылө цент)	
	18 тон- набн	36 тон- набн	18 тон- набн	36 тон- набн
	Т у с	өн		
Подзолистөј	4,8	7,8	2,63	2,04
Војвыв-чернозомнөј	6,3	8,6	3,48	2,37
Урал	6,3	11,1	3,50	3,08
Вылыс-Волгаса	3,0	5,2	1,76	1,43
Рытыв-лунвыв	3,3	4,1	1,83	1,14
Полтавскөј	4,1	6,3	2,22	1,44
Харковскөј	3,3	4,8	1,81	1,45
Асыввыв-чернозомнөј	2,3	3,3	1,28	1,03
Асыв-лунвыв	1,3	1,3	0,73	0,35

Асыв-лун кос рајонын кынзі быдлаын кык мындаоэ кујод содтөм ыждөдө урожај, но кујод содтөмөн чинө сылөн вешјөмыс. 36 тоннаыс воэо кујод содтөм пөштө быд рајонын кыпөдө урожај*).

Кујода вынсөдчанторлөн ем нөшта зев колана својство: кујодөн му вынсөдөмөн дыржык сулалө урожај. Кујодлөн тајө вмијањњөыс торја јона төдчө тырмымөн јона васөд рајонјасын, көні кујодлөн төдчанлуныс медвылын.

Кымын лунлањө да асыв-лунлањө вешјыны, сымын чинө кујодлөн тајө вмијањњөыс да медбөрын эикөэ вошө. Кушөм рајонјасын кујодлөн төдчанлуныс вылынжык, сені сјө буржыка дејствујтө урожајтөм војасын, а кушөм рајонјасын кујодлөн төдчанлуныс улын (лунвыв да асыв-лунвыв рајонјас), сені сылөн дејствујгөмыс вылынжык, буржык урожаја војасын.

Агротехніка-кө лөсөдөма бура, кујодөн му вынсөдөмыс колө видчөсны ыждыжык төдчанлун (еффе́кт). Балашов сводкаыс тыдалө, мыј рытыв-лунвыв да централнөј рајонјасын кујодөн вынсөдөмыс медвылыс шөр содөм (7 ц/га) лөө шөр-код-дема урожај дырји 9-сањ 15 центнерөэ гектар вылө. Украинаса чернозомнөј да рытыв-лунвыв рајонјаслы медвылыс шөр содөм (6 ц/га) лөсалө шөркод-дем урожајлы гектар вылө 15-18

*)Унжык кујод оујдөмөн көчө чинө сылөн вешјөмыс, сјө оз-на виотав ичөтжык економическөј выөда јылыө. Буржык козајас паокөдөмөн економическөј төдчанлун (еффе́кт) унаыө овлө медыжыд урожај сажыө.

центнер, а Поволжјелы да асыв-лунвыв рајонјас лы — гектар вылө 21 24 центнер.

Вөчавлөм опытјасыс тыдалө, мыј зоң севооборотын став пөлөс көза пуктасјас вылө кужөдлөн дөјствүјтөм колө пөштө өткод. Но севооборотын торја културајаслыс (көза-пуктасјаслыс) урожај кыпөдөм вылө колө төдны, кытчө (кущөм култура улө) сујны кужөдсө. Та боксаң кужөдлөн значеңнөбыс вывтө ыжыд. Кымын бур (ценнөј) култура, сымын матын колө сулавны сылы севооборотын кужөдөн вынсөдөм дінын.

Опытјас вылыс мө төдам, мыј картупель, скөтөс вердан корнеплодјас, градвыв пуктасјас, сахар вөчан свеклө да мукөд пөлөс технөческөј културајас вештөны кужөда вынсөдчантор буржыка һаңа көзајас дорыс, арса көза һаңјас — буржыка тувсов көзајас дорыс. Севооборотын кужөд сујан места (кущөм култура улө буржык сујны) медвојдөр колө лөсөдны сысертө, кущөмө овмөслөн производственнөј направлеңнөбыс да бостны сөзі, медым јурнуөдыс културајасыс, шабдө кынзө, муңисны вескыда кужөдалөм вылө.

КРАЈЈАСЫН ДА ОБЛАГТЈАСЫН КУЈӨДЛӨН БӨРЫН ДӨЈСТВУЈТӨМ

Кужөдлыс бөрын дөјствүјтөм төдмалан опытјас вөлі вөчалөма зев еща. Сојузын Јевропа јукөнса основнөј рајонјаслы пөчө артавны кужөдлыс шөркөдсөма дөјствүјтөм сујөм бөрын мед-

возза вогасö да möd вогасö. Медвозза вогасö да медвожза вогасö (веккыда действуитан) вынсö кө бостны жедьница тужö, möd вогасö действуитöмыс (первожжа бöрын действуитöм) крайжасын да областжасын лоö ташöм: (Л. Л. Балашовлөн сводка)

Рытыв вожыв да		Харковскöй	1,00
Белоруссја	0,41	Асыв-вожыв	0,84
Центр.-промышлен.	0,41	Вылыс-Волга	0,84
Урал	0,45	Шөр Волга	0,92
Вожыв-чернозомнöй	0,60	Улыс Волга	1,00
Кіевскöй	0,86	Олесскöй	1,07

Куждлөн бöрын действуитöм медга омöла тöдчö подзомістöй зонаса рајонжасын (пöим сама сөд мусинжас вылын). Кымын лунвывлаңö да асыв-лунвывлаңö вешжыны, сымын јона сөдö куждлөн бöрын действуитöмыс да мукöд дырјі оз овлы улынжык веккыда действуитöмыс.

Квајт опытын, коджас пійе куімсö вöлі вöчöма Шөр Волгаса опытној станціјажасын, а мукöд куімсö нуөдöма Орловскöй, Полтавскöй да Харьковскöй опытној станціјажасын, 36 тонна кујдлыс һаңа көзјас вылө бöрын действуитöм вöлі видлалöма уна переменаа севооборотжасын. Секи тыдовтчис, мыј бостны кө кујдлыс квајт во чөжөн действуитöмсö жедьница тужö, сек медвозза во вылө воö којмөд јукöныс (куждлөн веккыда действуитöм), сы бөрға кык во вылө воö којмөд јукöныс жö, а медборја којмөд јукöныс воö мукöд куім во вылас.

Колө чајтны, мыј тырмымөн јона васөд ра-
јонјасын, подзолістој зонаын, кужөдлөн дејст-
вуйтөм лоө мөдногса (јуклыны-кө сіјөс војас
вылө); основнөја сіјө кутас усны кужөд сујөм
бөргса медвоқа војас вылас.

Кужөд-кө оз тырмы да емөс міңерала вын-
сөдчанторјас, лунвывжык рајонјасын кужөд суј-
ны поқө 6-9 во пышкын өтчыд, централнөј да
војвыв рајонјасын кужөд колө сујны щөкыджыка.

КУЖӨД ВӨЧӨМ

Разнөј көза-пуктасјаслыг урожај кыпөдөм
вылө кужөдлыг дејствуйтөм вөлі ізучитөма мјан
научно-исследователскөј учрежденьнөјасөн, но
кужөд вөчан вопросјас (кужөд чөжөм, хранитөм,
быдсама пөлөс волөсјаслөн кужөд лоөм вылө да
качество вылө влјајтөм, разнөј условјөјас сер-
ті быдсама пемөсјасыг кужөд артмөм да сіқи
воқө) өнөз пөшти һөты-на абу осветитөма. Сө-
мын гырыг соціалістическөј сіктса овмөс (візму
ужалөм) паскөдігөн заводітисны петны кушөм
сурө ужјас кужөд вөчөм јылыг. Планөвөј соці-
алістическөј віз му овмөс оргаңизуйтөм да нуө-
дігөн торја јона колө точнөја төдмавны рајон-
јасын кужөд артмөм (ыжыд ө запас), төдны сы-
лыг качествомө, уна-ө колө волөс, кықи влјајтө
кужөд хранитан ног пөтөса торјас воштөм вылө
да сіқи воқө.

БЫДСАМА ПӨЛӨС ВОЛӨСЈАСЛӨН СВОЈ- СТВОЈАС ДА ХІМІЧЕСКӨЈ СОСТАВЫС

Практикаын волөс вылө медса јона мунөны
арса да тувсов көза һаңјаслөн ізас, трунда,

пулөн кос корјас, піліпыч, козпу лыс лапјас да мукöд материалјас. Улынжык вайöдöм таблицаыс тыдалö, мыј оз быд пöлöс волöс öткода вермыны бостны ас пыщканыс (кыскыны, јуны) кизер торјас (жидкост) да газјас.

Волсасын материалјас

100 јукөн
волося ку-
тосунин
та мында:
јукон куз

1 кг волöс бостб ас
пыщкас (граммјас)

Алмизк	Углекисл- бј аммонј
--------	------------------------

Ізас арса кбза сулөн	300	0,8—3,7	2,2—10,4		
„ „ „ шобдлөн	170—320				
„ збрлөн	170—228				
„ ідлөн	300				
„ тувсов кбза шобдлөн	170—300				
„ анкышлөн	280	6,1—8,4	17,2—23,8		
„ бобовбј быдјаслөн	330				
Трунда	500—700			12,1	22,2—34,10—62,6
Ныщ	425			13,1	37,0
Кызпу кор	300			1,4—	16,9—32,2—47,8
Лыс	150—200			2,4	6,8
Козпу лыс лапјас	70			—	—
Стружкі	300	—	—		
Пліпыч	420—445	2,4	6,8		

Ферт öтi пöлöс волöсыс-жö разнöј условјö-јасын разнöј ногөн i вермö бостны ас пыщкас

кiзeр торjасcö да газjасcö. Волöс кымын кос, сымын уна сылөн тајö верманногыс. Сесса шырöм iзас вермö бостны кiзeр торjасcö унжык зоң iзас сертi.

УНА-Ö КОЛÖ ВОЛÖС БЫДГАМА ПÖЛÖС ПЕМÖСJАСЛЫ

Волöслөн унжык мiбö ещажык колöм пемöс сајын (ыжыд-ö пемöсыс), вогögöрсa кад сајын, көрым качество сајын да волöс качество сајас. Џебыд көрым дырji волöс муно унжык кос көрымөн вердöм дырса дорыс, мöсjаслы — колö унжык вöвjаслы дорыс да сiзi воzö.

Тани вaјöдöм табыцавын индалöма, уна-ö ылöсас колö волöс разнöj пөлöс скötлы (арталöма килограммjасөн быд jур ылö):

Кушöм пемöсly	Һана кө- рајаслөн iзас	Бобовi быдтасjас- лөн iзас	Трунда	Пилпыз (кырjас)
	К и л о г р а м м j а с ö н			
Мöслы	3—5	5—6	3—4	10—12
Вöвлы	2—4	3—5	2—3	—
Ыжлы	0,5—1	—	0,25—0,5	—
Порслы	1—3,5	—	1—2	—

Порjаслы да ыжjаслы трунда волöс абу зев удобнöj. Медым порjас ез парjавны (путкылавны) трунда волöс да сiзөн ез тыртны ас-

ны кос,
Сесса
тор-

сыныс лолалан органјассө, рекомендујчысгө
пуктыны трунда волөс вылысө аслыс пөлөс
металлическөј сетка.

өлөс

Ыжјаслы трунда вылысө колө ескө волсав-
ны мыјкө мында ізас, коді візө һајтөсгөмыс
вурунсө. Көт мыј, а трунда лоө зев бур
волсасан материалөн. Трунда волөсөн

немөс
сајын,
сајас.
с кө-
колө

күјөд лоө унжык дај буржык. Храңитігөн трун-
да күјөдыс 2-3 пөв ещажык вошө азот. Колө
прімітны мерајас трунда волөс паскөдөм ку-
ча. Сіјөс колө примеһајтны һе сөмын трундаа
рајонјаслы, но сіз-жө колө заптыны сецшөм рајон-
јаслы, көні трундаыс абу.

ыло-
лөма

Скөтвіқан гырыс овмөсјаса рајонјасын, кө-
ні јонжыкасө вөдітөны скөт, көрым, зев јона
оз тырмы волөс вылө ізас. Тајө торјыс сувтө-
дө міјан воҙө мог — өдзөдны заводскөј спосо-
бөн трунда волөс заптөм. Таыс кынзі колө пас-
кыда організујтны совхозјас да колхозјас вы-
нөн трунда волөс заптөм сецшөм ногөн, медым
ізас волөслыс став тырмытөмсө вөлі тыртөма
трундаөн да меставывса мукөд пөлөс волөс-
јасөн (гырыс ежөр, пу корјас, піміпыч да му-
көд). Міјан Сојузын трундаа местајас емөс уна.
Тапонда трунда волөс заптыны кокһыд, дај
сіјөс перјөмыс зев прөстөј.

н
-12

Зев
кы-
ас-

Трунда волөс перјөм вылө медса бур бөр-
јыны веркөвөј һурјас, көні трундаыс омөла
сісмөма. Медвојдөр һурјас костысгөны. Та вы-
лө кодјысөны канавајас 1,5 жуждаөз, а пастаыс
колө лоны вылысөдыс — 2 метр да пыдөсөдыс —

0,5 метр. Канавајас кодјысёоны мөдә-мөдсаңыс 200-400 метрөн косталөмөн да сылаңо нырөн, кодәрө кокһыджка везувтө ваыс. Тәјө основнөј канавајаслы вомөн ногөн кодјысёоны постһыдзык канавајас, мөдә-мөд динсаңыс 30-35 метрөн косталөмөн. Тәјө канавајаслөн общнөј жужда—1 метр, пагта—0,75 метр вылысөдыс да 0,25 метр пыдөсөдыс. Костөм бөрын перјысёоны мырјас да весавсөоны пушјөдјас, сесса һурсө гөрөны вөлөн мбө тракторөн, 15-20 см. жужда, да лун 5-10 мыгты мусө пиңовтөны. Сы бөрын космөм трундасө чукөртөны чукөрјасө да костөны шондї возын сещөмөз, медым сјө вөлі тјүө волөс вылө да позө пуктыны лебулө.

Трунда вслөс пышкын ва (влажность) оз ковлоны 40% -ыг унжык. Һурлыг сјө местасө, кытыг бостөма трундалыг вылыс слөј, бара-жө гөрөны да пиңовтөны да тазөн пырөны пыдлаң, кытчөз поэны кутас ісползүтны сетыг трундасө. Овмөсын-кө ем фрезер, сек төдөмыс, гөрөм да пиңовтөм пыдфї буржык ужавны фрезерөн.

Мукөд дырјї трунда волөс позө перјыны һурсө возыв костытөг, һурыс кө абу јона ва. Тәјөс медса бур вөчны ташөм ногөн: гожөмын кулсө ежа да весавсөоны пушјөдјас, арын трунда гөрөны да мөдво тулыснас да гожөмнас пиңовтөны, сесса костөны да чукөртөны.

Волөс вылө кө ізас оз тырмы, колө ісползүтны трунда кынзї меставывса став пөлөс волсасан материалјас: гырыг ежөр турун, пу корјас, пилыпыз да мукөд. Став ташөм сїкас волөснас артмө бур кујөд, сөмын пилыпызөн вол-

сагігөн колө, медем му вылө кыскавтөз ку-
 жөдыс бура сіеміс. Кыскавны тащөм кујөд бур-
 жык арсаңыс.

Волөслөн состав (прөцентјасөн)

Волсасан материалјас	Ва	Азот	Фосфорнөј кислота	Калј	Известка	Појм
Ізас арса көза сулөн	14,3	0,40	0,25	0,85	0,30	3,80
„ зөрлөн	14,3	0,56	0,28	1,63	0,43	6,16
„ ідлөн	14,3	0,64	0,19	1,07	0,33	4,60
„ аңкыщлөн	16,0	1,04	0,35	0,10	1,59	4,30
„ тувсов көза шобділө	14,3	0,40	0,26	0,52	0,29	5,00
Ежөр турун	14,0	—	0,42	2,00	0,36	6,00
Козпу лыс	—	0,50	0,20	0,08	0,54	—
Пожөм „	—	0,80	0,10	0,13	0,46	—
Нывпу „	—	0,90	0,20	0,13	1,60	—
Ныщ	25,0	1,05	0,42	0,34	0,36	2,00
Піліпыз	—	0,20	0,30	0,74	1,08	—

Волсасан материаллөн хіміческөј составыс
 төдчө кујөд качество вылын. Кымын уна во-
 лөсын азот, калј, фосфорнөј кислота да мукөд
 торјас, сымын уна лөө тајө веществојасыс
 кујөдын.

РАЗНОЈ ПОЛОС КУЈОДЛОН ХИМИЧЕСКОЈ СОСТАВЫС

Выл кујодлон состав оз овлы пыр откод. Сижо јонжыкасө сы сајын, уна-ө сүјөма волөссө да уна-ө пырө сетчө асмог да куз. Сыыс кынзї ыжыд значењө ем көрымлөн. Кымын уна вердны топыд (концентрірованнөј) көрым, сымын уна лоө кујодын химическөј составјас, а гырыс көрым да корњеплодјас чїнтөны кујодлыс качествосө.

Асмоглөн да кузлөн состав (прөцентјасөн):

	Ва	Орг. ве ществолас.	Азот	Калї	Известка	Магнезїја	Фосфорнөј кїслота	Сернөј кїслота
Вөвјаслөн свежөј асм.	75,7	24,3	0,44	0,35	0,15	0,12	0,35	0,06
Мбөсјаслөн „ „	83,8	16,2	0,29	0,10	0,34	0,13	0,17	0,40
Ыжјаслөн „ „	65,5	34,5	0,55	0,15	0,46	0,15	0,31	0,14
Порөсјаслөн „ „	82,0	18,0	0,60	0,26	0,09	0,10	0,41	0,04
Вөвјаслөн свежөј куз	90,1	9,9	1,15	1,50	0,45	0,24	—	0,06
Мбөсјаслөн „ „	93,8	6,2	0,58	0,49	0,01	0,04	—	0,13
Ыжјаслөн „ „	87,2	12,8	1,95	2,26	0,16	0,34	0,01	0,30
Порөсјаслөн „ „	96,7	3,3	0,43	0,83	—	0,08	0,07	0,08
Уткајаслөн свеж. асм.	56,6	26,2	1,00	0,62	1,70	0,35	1,40	0,35
Зөчөгјаслөн „ „	77,1	13,4	0,55	0,95	0,84	0,20	0,54	0,14
Курөгјаслөн „ „	56,0	25,5	1,63	0,85	2,40	0,74	1,54	0,45
Гулујаслөн „ „	51,9	30,8	1,76	1,00	1,60	1,50	1,78	0,33

Свежөй кујодлөн состав (прөцент-
јасөн):

	Ізас кујод					Трунда кујод	
	Сора	Вөйлөн	Мөслөн	Ылалөн	Паре кујод	Вөйлөн	Мөслөн
Ва	75,0	71,3	77,5	64,6	72,4	67,0	77,5
Органич. веществојас	21,0	25,4	20,3	31,8	25,0	—	—
Азот общөј	0,50	0,58	0,45	0,83	0,45	0,80	0,60
„ белкөвөј	0,31	0,35	0,28	—	—	0,48	0,38
„ аммиачнөј	0,15	0,19	0,14	—	—	0,28	0,18
Фосфорнөј кіслота общөј	0,20	0,28	0,23	0,23	0,19	0,25	0,22
Калиј общөј	0,60	0,53	0,50	0,67	0,60	0,50	0,48
Ізвестка	0,50	0,21	0,40	0,33	0,08	0,44	0,55
Магнөзіја	0,15	—	—	—	—	—	—
Сернөј кіслота	0,10	—	—	—	—	—	—

Кујодлөн составыс зев јона вежсө му былө кыскавтөз сіјөс хранигөн. Тајө вежсөмыс зев јона ем сы сајын, дырө да кушөм условјөјасын лоө кујодсө хранитөма. Лок ногөн вөдитчөмөн да омөла дөзөритөмөн кујод воштө уна кос веществојас, азот да мукөд пөлөс веществојас.

Дыржык олөм бөрын кујодлөн состав лоө со кушөм (петкөдлөма прөцентјасөн):

	І з а с в о л ъ с				Трун- да воль
	Кујд3-4 тѳыс борын	Пѳжѳм кујд	Јона пѳж сом ку- јѳд	Кујд 4 тѳыс борын	
Ва	77,0	76,0	79,0	79,0	
Органическѳй веществојас	17,0	20,0	14,0	19,5	
Азот общѳј	0,55	0,60	0,98	0,65	
„ белковѳј	0,35	0,42	—	0,40	
„ аммиачнѳј	0,16	0,12	—	0,20	
Фосфорнѳј кѳслота общѳј	0,25	0,30	0,58	0,25	
Кальіј общѳј	0,70	0,75	0,90	0,50	
Ізвестка	0,70	0,78	0,88	0,30	
Магнечіја	0,18	0,20	0,18	—	
Сернѳј кѳслота	0,18	0,17	0,13	—	

РАЗНОЈ ПОЛОС КУЈДОЛОН СВОЈСТВОЈАС

Вѳвјас да ыжјас сојѳны косжык кѳрым дај омѳлжыка сіјѳс переварівајтѳны. Тапонда вѳвлѳн да ыжлѳн кујѳдыс составјасѳн озыржык мѳс кујѳд дорыс. Налѳн асмогыс сукжык (ещажык сені ваыс), а кузас уна ем азота веществојас. Топавтѳг кујлігѳн тајѳ кујѳдыс регыдѳн да јона пѳсало. Сыпонда сіјѳ шусѳ пѳс кујѳдѳн. Тајѳ кујѳдыс мукѳд дорыс буржыка сѳмѳ муѳсінмын да ѳдјѳнжык ѳејствуйтѳ.

Мѳс кујѳдын ещажык пѳтѳса торјыс, сесса јонжыка кіѳер понда тајѳ кујѳдыс ачыс олїгас

с Грун-
да вол

Күжд
4
төлс
борын

79.0

19,5

0,65

0,40

0,20

0,25

0,50

2,30

С

лај

в-

ик

а-

а-

а-

а-

а-

а-

ödjön топалө (чоръө) да оз сецдөм јона пөсав. Практикаын тајө куддыс шусө көзүд куддөн. Серт, тајөс оз ков гөгөрвоны зик вескыда. Куддын кө ем тырмымөн волөс да сјө бура јона гидрасөма, сек вермө бура ödjö да јона пөсавны.

Порс кудд овлө зев уна пөлөс. Тајө торјалөмыс көрым сајын, куцдөмөс сојөны порсјас. Сојаныс-кө зев кизер, кудд артмө мөслөн-кодкымын-жө (составјаснас). Сук сојанөн кудд лоө косжык да јона сөјствүјтыс.

КУДД ВАЛӨН СОСТАВ

Скөтлөн кизер петанторјас (куз, асмогыс сөзан ва) уна колө волөсө јјжтөг. Тајө јонжыкасө волсасан материал качество да мында сајын. Сыыс кынзј, кудд ва вермө лоны унжык либө ещажык кудд хранитөм сертј. Скөт улын да тырмымөн волөсөн вјзјгөн пөштј став кизерыс өткода јжө куддө да бокө некытчө оз мун. Кудд-кө регуларнөја петкодны скөт оланыныс кудд вјзаннө, секі куз оз вевјав јјжны волөсө, көтј волөсыс вөлі тырмымөн уна. Секі кудд ва колө лезны нарoшнө сы вылө лөсөдөм гујасө. Кудд вјзаннөнын вермө чөжсыны кудд ва унжык либө ещажык сысертј, куцдөм ногөн вјзан куддсо. Кудд-кө јонатопыд, ваыс торјалө (сөзө) ещажык, а топавтөм куддыс—унжык. Тајө лоө јонжыкасө сыпонда, мыј топавтөм кудд јона сјемө да секі торјалө уна ва.

Күјөд валөн состав вежгөм (прөч-ентјасөн):

	Ва	Органіч. вещество	Общій азот	Амміачноі азот	Фосфорноі кіслота	Камі	Ізвестка	Магнезія	Серноі кіслота
Воеса інын візан күјөд ва	98,8	0,6	0,22	0,20	0,01	0,46	0,02	0,03	0,05
Тупкбса інын візан күјөд ва	98,2	0,8	0,25	0,23	0,01	0,55	0,03	0,04	0,07

КЫҢИ ТӨДНИ, УНА-Ө ЛОӨ ОВМӨСЫН КҮЈӨД

Медым планірујтны да лучкі іспользүјтны совхозјасын да колхозјасын күјөд, колө кужны артавны, уна-ө вермас лоны овмөсын күјөд. Тащөм арталан ногыс ем кымынкө пөлөс.

Медса прөстөј арталан ног: лыддөны, уна-ө шөркөддема воөн сетө өтї мөс мбө өтї вөв. Загранічаса төдмөдјас сертї, скөтөс лучкі вердїгөн өтї воөн артмө күјөд (тоннајасөн):

	Тонна
Вөвлөн (ужалігөн вошан күјөд чінтөм бөрын)	8
Ошлөн (пөскөвінаын олігөн вошан күјөд чінтөм бөрын)	6,5
Щөгөдан ошлөн	16
Ужалан ошлөн	10
Мөслөн (пөскөвінаын олігөн вошан күјөд чінтөм бөрын)	5,75
Мөслөн картаын візігөн	12,3
Куқанјаслөн (пөскөвінаын олігөн вошан күјөд чінтөм бөрын)	4

пр ө ч-

Кукалөн картаын ви́згөн	8
Ыжлөн вóла вылын ви́згөн	0,5
Порелөн " " "	1,25
Щөгөдән порелөн	1,52

Магкәзәя	Серној кәсләтә
0,03	0,05
0,04	0,07

Мөд артадан ног (Буссенголон):

кујөдлыг мында төдмалөны скөтлы вердан көрым да волөссө кыкыг бөстөмөн (2 вылө умножитөмөн) ташөм ногөн:

$$H=2(R+P),$$

көнi H — кујөдлөн мында, R — көрымлөн мында, P — волөслөн мында.

Көймөд артадан ног (Волфлөн),

лөсөдөма сешөм предположеньөөн, мыј кос көрымлыг жынсө кымын переваривајтөны пемөсјас, а мөд жыңыс вужө кујөдө. Кос көрым жың динө сөдтыгсө кос волөс да суммаыс ыждөдсө 4 пөв (колө чајтны, мыј кујөдө пырө. 75% ва):

$$H = \left(\frac{K}{2} + P\right) 4,$$

көнi K — кос кырым, P — кос волөс.

Нолөд ногөн кујөдлөн мында артавсө став скөтлыг (стадалыг) сөктасө 25 пөв ыждөдөмөн. Ош пемөсмыг шөркөддем сөкта төдмалөмөн, скөт лыд вылө сјјөс умножитөмөн да став суммасө 25 пөв ыждөдөмөн ми кутам, төдны, уна-ө лө во чөжө кујөд.

Медбөрын, вiтөд ногөн арталөны кујөдлыг мында кујөд чукөрлыг куҗтасө, пастасө да судтасө мерајтөмөн. Тајө мерасө бөстөны кубометрјасөн, а 1 кубометрлыг сөктасө ми төдам.

1 кубометр кужӧдлӧн обкта:

Личыда течӧм (топавтӧм) свежӧй кужӧд	400 кг
Топавлӧм кужӧд	700 "
Жывылӧ пӧжебм кужӧд	800 "
Јона пӧжебм кужӧд	900 "

Тӧдӧмыс, став лыдӧдлӧм ногјаснас ӓк бу-
реща тӧдны кужӧдлыс мында оз поӓ, а поӓ
артавны сӧмын ылӧссӧ. Збыл ыло кужӧдлӧн
мында јона вермӧ вежласны скӧт виӓан условјӧ-
јас сертӧ, вердан кӧрым да волсасан материал
мында да качество сертӧ, климат сертӧ да сӓӓ
воӓӧ.

Сыыс кынӓ, тајӧ арталан способјас пышкыс
унжыксӧ лӧсӧдӧма свежӧй кужӧдлыс мында тӧд-
малӧм ыло, а дыржык виӓигӧн кужӧд вермӧ јона
кокњаммыны. Виӓигӧн кужӧдлӧн кокњалӧм
зев јона ем хранӓтан ног сајын да дӧ-
ӓӧрӧтӧм сајын. Кужӧд виӓанӓнын личыда
течӧмӧн 45 тӧлысӧн кужӧд вермӧ чӓн-
ны 50% -ӧӓ, а лучкӧ дӧӓӧрӧтӧмӧн да то-
пыда виӓӧмӧн кужӧдлӧн чӓнӧм 2-3 пӧв
лоӧ ещажык. Кужӧдлыс мында арталан индалӧм
способјас пышкыс некодӧс оз поӓ лыдӧдыны
вывтӧ паскыда пукалыс Сӧвет Сојузса быд рајон-
лы лӧсаланаӧн. Быдсама рајонјасын быдсама пӧ-
лӧс скӧтыс кужӧд лӧӧм арталан вопрос соці-
алистическӧй виӓму овмӧс нуӧдан условјӧјасын
лоӧ медвоӓын сулалыс вопросјас пышкыс ӧтӧ
вопросӧн, код дӓнӧ колӧ бостсыны плаӓирујтыс,
оперативнӧй да научно-исследователскӧй органи-
зацјајаслы.

Өні кежлө позө тудодчыны Союзса област-
 жасын кужод лоом арталгөн со кушом лыдпас-
 жас, коджас серти позө төдмавны ылөссө:

Өтi скөт iур вымө вогөгөрөн кужод
артмөм, пөскотынаын олігөн да ужа-
лігөн вошан кужод чінтөм борын (тон-
најас өн)

Областјас, крајјас, республикајас	Вөбтөн	Мөслөн	Ыжлөн
Вөјыв крај	7	8	0,4
Льенінградскөј област	7	8	0,4
Рытывыв област	6	7	0,4
Москозскөј	6	7	0,4
Ивановскөј промышленнөј област	6	7	0,4
Нжегородскөј крiј	6	7	0,4
Урал	5	6	0,3
Башкiрiја	4	5	0,3
Татарскөј республика	5	6	0,4
Шор Волга крај	5	6	0,4
ЦЧО	6	7	0,4
Улыс Волга	3	4	0,2
Вөјыв Кавказ	4	4,5	0,2
Казакстан	2,5	3	0,2
Крым	3	4	0,2
Кiргiзiја	2,5	3	0,2
Рытывыв Сiбыр	6	6	0,3
Асыывыв "	6	7	0,4
Јакутiја	4	5	0,3
дВК	6	7	0,4
УССР	6,5	7	0,4
БССР	7	8	0,4
ЗСФСР	3	3	0,2
Шөр Ачiја	3	3	0,2

Кукаңжаслыс да чаңжаслыс кужод артман фор-
 ма лыдлөны 1 арөсөз — 30% мында, 2 арөс-
 өз — 60% мында гырыс пемөсјас нормасы. Порө-
 жаслыс кужод артман форма лыдлөны быд рајон-

лы өткөдә: щөгөдигөн — 1,5 тонна, вөла вылын
визигөн — 0,7 тонна.

КУЈӨД ХРАҢИТӨМ ДА ДӨҤӨРИТӨМ

Лок ногөн кујөд храңитигөн да дөҥөритигөн
зев јона чинө һе сөмын ачыс кујөдыс, но сиз-жө
сы пыщкыс бур пөтөса торјасыс.

Тащөм лок ногөн кујөдөн вөдитчөм өни поҥө
адзыны уна совхозјасыс, да колхозјасыс, көн-
јасын скөт оланыныс леткөдөм кујөд тупласө
лок нога чукөрјасын прамөја дөҥөриттөг. Тащөн
ми оғө іспользујтө му вынөдөм вылө весіг жын
кујөдсө, коді артмө мијан Сојузын.

Кујөдлөн унжык чинөмыс воө механической
вошласөм вылө (вөдитчигөн ортсө колөм вылө)
да лок ногөн храңитигөн чинөм вылө, һе-кө лыд-
дыны өткымын рајонјасөс, көни кујөдсө ісполь-
зујтөны ломтысантор пыдди мбө һекыҥ оз іс-
пользујтны. Кујөдыс өтө азотлөн вошөмыс
быдво овлө 1 миллион тоннаыс унжык.
Тажөс аммоңиј сульфат вылө вужөдөмон
лоө 5 миллион тонна гөгөртајө сульфат-
ыс да сулалө миллиард жын шайтыс
унжык.

Кујөд чинөм-вошөмјаскөд вермасны заводит-
чөм, тајө уж вылас вынјас мобілизујтөм регыдја
кадөн сетас вывти ыжыд пөлза да лоө урожај
кыпөдөм јылыс партіјалыс да правітелстволыс
директивајас олөмө пөртан өтө факторөн.

Кујөдыг азот вошөмкөд вермасөм колө ну-
өдны кујөд лоөмсаң.

Немецкөй исселевателјас ф. Пфејфер, Г.
Иммендорф, О. Леммерман да мук. төдмалсны,
мыј скөт оланінјас быдлун весалігөн вошө скөт
асмогыг да куаыг азот 10-саң 17%-өә.

Торја уна вошө азот еша волөс дырји.

Ізас-кө оз тырмы, рекомендујтчыгсө
сіјөс посњөдлыны (вундавны 20-30 см
кузтаөн).

Вундалөм ізас унжык јуө кізөр торјас, еша-
жык бырө (економнөјажыка рөскөдүтсө) да бур-
мөдө кујөдлыг качествосө. Вундалөм ізасөн ку-
јөд топыджыка пуксө, хранітігөн ешажык воштө
пөтөса торјас да медса-нын кокнөдө сіјөн вө-
дйтчан ужјассө: сөвтчөм, му вылын разөдөм,
сүјөм да мук.

Мөд ногөн кујөдыг азот вошөм чінтыны кыз
скөт оланінын, сізі-і возө хранітігөн, позө трун-
да волөс паскыда примењајтөмөн.

Трунда волөслөн медса бур својствоөн лоө
ас пыщкас уна жіткост бостны вермөмыс. Трун-
да волөс кыскө (іјтө) ас пыщкас кічерторјас
да амміак 2-3 пөв унжык ізас волөс серті.

Кујөд хранітан да дөзөритан основнөј мојас
лоөны тащөмөс:

- 1) мшнөј уна воштытөг кујөд хранітөм;
- 2) став кујөд массасө өткода гудралөм;
- 3) нормалнөја кујөд сісмөм вылө колана ус-
ловјөјас лөсөдөм;

4) куз да кужод ва механическөја вошөм бырөдөм.

СКӨТ УЛЫН КУЖӨД ВІҶӨМ

Скөт улын кужод віҶгөн вылынжык лыдөдлөм став моҶасыс артмөны буржыка. Волөс-кө бура тырмө да жоҶяс оз іҶтыны, кужод валыс да кузлыс чінөм позө ҶкөҶа бырөдны. Кужод кутас пыр топавны да сыпонда оз вермы јона мунны сісман процесс, кор јона чінөны-вошөны кос веществојас да азот. Таыс кыңҶі, скөт улын кужод јона гидрасө. Скөт улын кужод віҶөм, өтї ногөн-кө, јона бур, но тајө віҶан ногыс ғырыс социалистическөј овмөсјаслы сз туј. Медвојдөр сіјө вреднө скөт ҶоҶвіҶалунлы, торја-һін кор оз тырмы волөс да омөл-кө сылөн качествомс. Скөт оланінын сынөдыс тырө быдсама руөн. углекіслотаөн да амміакөн. Мөд тырмытөмторјөн лоө сіјө, мыј ковмас стрөјітны жуҶыд помещең-һөјас да кыпөдан кормушкајас, а тајө јона дон-сөдө скөт віҶөмсө. Медбөрын, скөт улын кужод віҶөмлөн өтї основнөј тырмытөмторјөн лоө молочнотоварнөј фермасө продукция качество вылө кужөдлөн лок ногөн выјәјтөм. Скөт улын кужод віҶгөн оз вермы лоны сөстөм јөв да бур качество выј.

Посһыд крестана овмөс нуөдан условјөја-сын-кө пыр да бығ ковмыліс віҶны кужод скөт улын (көҶыд картајасын кужод шонтыліс немөс-јасөс, оз позө вөлі лучкі хранітны весіг ещәңік кужөд), мјан социалистическөј производство услови-

јөјасын
налнө
лөм п
Ск
сіјө сп
һическ
дујтче
кыз т
Во
көдөм
30 са
лун в

КУЈС

К
өтвыл
Мед
тајас
өтар
јуан
маты
К
һөјас
med
вөчө
јасөс
пөлө
20 с
һөј
сө м

вошом јојасын — совхозјасын да колхозјасын — раціо-
налној скот оланінјас да кујод візанінјас строіта-
лөм понда сещөм важ способыс зікөз бырө.

Скот улын кујод візгөн (көнјасын век на ем
сіјө способыс) вошөмјас чинтөм могыс да зоотех-
нічeskөј условіјөс бурмөдөм могыс рекомен-
дујтчысө паскыда примеңајтны трунда да ныщ
кыз торјөн, сізі-і ізас сорөн.

Волсасан техника тащөм, кушөз кујод пет-
көдөм бөрын жождө волсавсө кос трунда слөј
30 саңыметр кызта кымын да сөгга вылас быд-
лун волсавны ізас уна-ө колө.

КУЈОД ВІЗАНИНЫН КУЈОД ХРАЊИТӨМ

Кујод візанінлөн пыдөс вөчсө му вылыскөд
өтвылаө мібө 1—1.5 саңыметрөн пыдөжык.
Медса бур вөчавны кујод візанінјас сещөм мес-
тајасө, кытчө оз інмыны шонді југөр да пыржык
өтарсаң овлыс төвјас. Кујод візанін оз ков лоны
јуан ва јукмөсјассаң да олан помещеңнөјассаң
матын.

Кујод візанінјаслы колана основнөј требоваң-
нөјас тащөмөс:

1. Кујод візанінлөн пыдөс колө лоны топыд,
мед оз вермы јіжны кујод ва. Кујод візанін-кө
вөчөма гуранөи-моз да грунтыс сојөд, сек бок-
јассө да пыдөссө колө бура трамбујтны. Мукөд
пөлөс грунт дырјі гуранө поңө вајны сој 15 —
20 саңыметр кызта да бура топөдны. Капітал-
нөј кујод візанінјас вөчгөн пыдөссө да стенјас-
сө медса бур волсавны ізјөн мібө кірпічөн це-

мент вылын да вылысаңыс тыртны цементөн-жө. Күјөд виғанін-кө вөчсө му вылысө, колө ескө обесепитны сјјөс ізјыс мбө кірпічыс вөчөм мапкыдык (20-30 см. жуždyда) стенаөн. Стрөйтчан материал пыдыди оз поң бостны ізвестка да ізвесткаа бетон: најөс регыдөн сојө да жүгөдө күјөд ва.

2. Күјөд виғанінө колө вөчны топыд пыдыса да стенкајаса гу (жүкмөс), кытчө кутас летчыны күјөдыс ваыс. Гу поңө вөчны күјөд виғанін шө-рө мбө ськөд ортчөн бокас. Тасерті күјөд виғанінлөн пыдөс вөчсө гулаң мбө ва візувтан воргалаң ңеуна ісковтанаөн.

3. Колө прімітны мерајас зерөн да лым ваөн күјөд көтасөмлы паныд. Тајөс поңө вөчны күјөд виғанін выліжык местаө стрөйтөмөн мбө гөгөрыс канавајас кодјөмөн.

4. Гурана күјөд виғанінлөн боқјас оз ков лонны зк сьвтса вескыдөс, а ңеуна ңоріңаөс, ме-дым күјөдыс топыджыка сібаліс. Күјөд виғанін-лыс пемөсјас колө гөгрөстыны.

5. Медым віңны вывсаң көтасөмыс да шөнді жүгөрыс күјөд виғанін колө ескө вевтғыны, зев бур гөгөрыс сакитны пујас.

Медбөрја даннөјјас серті, вөсса күјөд виғанінын олөм күјөд омөлжыка дејствуйтө тупкө-саын дорыс.

Оз-кө поң мыјкө понда вөчны күјөд виғанін, временнөј мера пыдыди поңө рекомендујтны өті чукөрө күјөд течөм улынжык вісталөм ногөн.

Күјөд течөм вылө колө бөрјыны щөцкөс места, волсавны сетчө трунда мбө ңищ слөј

15-20 см кызта, а најö-кө абуөс, позö вол-
савны ізас 15-20 см кызта-жө. Гөгöрыс колö
коджны канава ортсыса валы визувтöм былö.
Колана, медым чукöрын кужöд вöлі течöма лучкi,
сувтса вескыд бокјасөн да шымыд вылысөн.

Кужöд визанiнлөн ыжта лөгöдсө скот лыд сер-
тi да сы сертi, дыр-ö да кушöм ногөн лоö вi-
зöма кужöдсө. Во пыщкын кыкыс кужöд кыска-
лiгөн öтi мөс јурö тырмө 6 кв. метр паста кужöд
визанiн, а унжыкыс кыскалiгөн плöщадыс чiн-
тыссö 3 кв. метрöз.

КУЖÖД ВИЗАНIНЈАСЫН КУЖÖД ХРАЊИТАН НОГЈАС

Бөрја кадын визмуужалыс öтi немеч Крантц
предложитiс кужöд храњитан вым способ, код
сертi кужöдсö колö первој зев јона да регыд
шузöдлыны, сесса сы бöрын јона топöдны. Тајö
способыс со кушöм: кужöд визанiнын мыкö мын-
да плöщад былö (овмöсын артман кужöд мын-
да сертi, но 1,5-2 метрыс не векныджыка)
кужöд течсö 80-100 см. жужда чукöрö. Течны
колö зев лучкiа, öтсер да кокњыдiка (лiчыда).
Чукөр улö возыв волсавсö вöсњыдiк слöј iзас
лiбö кос нөр. Течöм бöрын кужöд колöдсö ку-
лыны сетчöз, кытчöз оз пöсав 60-65 градусöз.
Та мында температураыс кайö 2-3 лун кујлö-
дöм бöрын (мијан төвса условјöјасын — 5-7-d
лунјасö). Мыјөн кужöд пöсалас iндöм темпера-
тураöз, сiјöс зев јона топöдöны. Топöдны позö
прöстö талалöмөн.

Медвоҗаа слөј ыло җик сещөм-жө ногөн теч-
сө мөд слөј да сизі нуөдсө воҗө, кытчөҗ кужөд
чукөр оз ло 2,5-3 метр жужда. Рекомендујт-
чысө чукөрлыг судта вәјөдны 6 метрөҗ. 3-4
төлыг мысты кужөд шогмө вынсөдчөм ыло. Не-
мецкөј микробиологјас висталөм серти, Крантц
ногөн лөсөдөм кужөдын төдчымөн јона чинө ми-
кроорганізмјаслөн лыдыс. Та јылыг висталөны
сизі, мыј воҗвылас 60 градуса температура дырјі
медга јона рөдмөны-паскалөны аеробнөј тер-
мофилнөј микроорганізмјас, а став мукөдыс, на
пыщкын щөщ анаеробнөјјас, кулөны либө җикөҗ
лаңтөны. Топөдөм бөрын анаеробнөј условјөјас
лоөмкөд щөщ җикөҗ лаңтөны термофилнөј микро-
організмјас, кодјас сынөдтөг паскөдчыны
оз вермыны. Та ногөн кужөд кыз быттө ачыс
стерилизуйтсө (ас пыщыс микробјасөс бырөдө).

Кужөд лөсөдан мөд способ, коді шусө „көҗы-
дөн“ либө „топыдөн“, лоө тащөм. ыль петкөдөм
кужөд, „пөс“ способөн моз-жө, течсө чукөрө,
но сен-жө пырыстөм-пыр јона топөдсө. Та но-
гөн течөм кужөдын кіслород тырмытөм вөсна
оз вермыны јона паскавны аеробнөј микробио-
логическөј процессјас, щөщ аеробнөј термофил-
нөј микроорганізмјас. Тапонда кужөд оз пөсав.
Колө пасјыны, мыј кужөд-кө тырмымөн јона һе-
быд (влажнөј) да сені колөм серти унжыкиҗас, сек
көв-і бура топөдөмөн зев јона шуҗө да пөсалө.

ылынжык гижалөм кык способөн лөсөдөм
кужөд ми өткодавлим сещөм кужөдкөд, коді кужөд
визанинө пунктөмсаң му ыло кыскавтөҗ олис то-
пөдтөг (һе-кө лыдҗыны олигас ас вөлаыс то-

палөм
төг в
јонжы
јасын
олан
собна
ногыс
да ве
ын бы
К
соста
чентј

Сос

Ва
Обшөј
Белко
Амил
Р, О
Кз О
Са О
Орган
Углер
Уль к
Лект

гөн теч-
 кујод
 пендуит-
 а. 3-4
 лө. Не-
 Крантц
 инө мн-
 талөны
 а дырји
 төй тер-
 ыс, на
 ө ақкөз
 овјојас
 мікро-
 дчыны
 ачыс
 рөдө).
 «көзы
 гкөдөм
 укөрө,
 Та но-
 вөсна
 робіо-
 мофіл-
 пөсав.
 на не-
 ас, сек
 өсалө.
 сөдөм
 кујод
 ас то-
 ас то-

палөмсө, кодн овлө быд кујод чукөрын). Топөд-
 төг візан способсө бостөма сыгонда, мыј снјө
 јонжыка матысмө унжык совхозјасын да колхоз-
 јасын бостөм способ днө (кујод куралана скөт
 оланнјас лөсөдигөн). Кујод краңтан став спо-
 собнас опытјас нуөдөисны кујим во чөж, да став
 ногыс лөсөдөм кујод вєлі прөвөрнөтөма му вылын
 да вегетационнөј опытјасөн (искусственнөј среда-
 ын быдтасјас вылө кујодлыс вміяннө відлалөмөн)

Кызн отраңтнчсны кујод краңтан ногјас снјө
 состав вылын, тыдалө со кушөм табыцаыс (прө-
 чөнтјасөн ул кујод вылө):

Составнөј частјас	Свежөј көзыд кујод		4 толөс віз м бөтөн					
	Ізас волөс	Трунда в	Ізас волөс			Трунда волөс		
			Топав- төм	Ілөс (Кранц с.)	Көзыд	Топав- төм	Ілөс (Кранц с.)	Көзыд
Ва	77,7	75,5	76,9	77,7	75,7	80,0	79,5	77,3
Обшөј азот	0,58	0,62	0,71	0,66	0,61	0,63	0,65	0,62
Белковөј „	0,37	0,38	0,51	0,50	0,37	0,42	0,44	0,37
Аммннчнөј „	0,17	0,23	0,15	0,18	0,23	0,18	0,22	0,24
Р ₂ О ₅	0,31	0,28	0,48	0,43	0,39	0,28	0,28	0,27
К ₂ О	0,36	0,41	0,50	0,48	0,42	0,52	0,48	0,41
Са О	0,17	0,18	0,28	0,25	0,22	0,24	0,24	0,11
Органнческөј веш.	19,8	21,2	21,0	18,7	21,7	16,9	17,8	20,4
Углерод	8,49	9,46	9,06	8,92	9,48	9,58	8,25	7,88
Ул клетчатка	7,51	7,28	7,45	6,58	8,87	5,72	5,88	6,88
Пектозанјас	3,79	3,48	2,23	2,23	2,48	1,68	2,20	2,85

4 тöлыг чöж куйöд храниём бöрын лoоны кос веществолөн да фосфорной кислоталөн со куцöм чинём-вошöмјас (прöцентјасөн):

Визан ног	Ізас волёс,			Трунда волёс		
	Вошöмјас			Вошöмјас		
	Кос ве- щество	Азот	P ₂ O ₅	Кос ве- щество	Азот	P ₂ O ₅
Топавтём куйöд	33,5	32,7	14,5	31,7	30,0	18,0
Пöе куйöд	26,9	25,2	12,3	22,3	18,2	16,2
Кöзыд куйöд	12,0	13,0	—	6,3	2,3	1,1

Ізаса куйöдлы тајö таблицаыс лoо шöрөн куйём опыт пыцкыс, а трундаа куйöдлы — шöрөн кык опыт пыцкыс.

Колö тан-жö казтыштны, мыј разной ногөн лöсöдöм куйöдлөн визигас оз öтмында торјав куйöд ваыс. Сіз, 9,2 тонна, топавтём ізас куйöд сетис 962 литр куйöд ва; 9,2 тонна пöе куйöд — 470 литр, а 9,2 тонна топалём куйöд — сöмын 154 литр куйöд ва.

Кызі ми адзам таблицаыс, кос ве-
щество, азот да фосфор медса уна во-
шö топöдтöг куйöд храниигөн.

Кöзыдөн куйöд храниигөн чинём-во-
шöмјас овлоны медса еща, а Крантц
ногөн лöсöдöм куйöд бостö шöр места.

Колö пасыны, мыј быд опытын топöдтöг
храниигөн куйöд јона пöсавліс. 5-6 вежон чöж

температура сулаліс 40-60 градусјас костын.

Көзүд способ дырјі температура Һекор ез кайлы 15 градусыг ылыжык.

Крантц ногөн лосөдөм кужөдын топөдөм бө-рын температура чінліс, но став опыт чөжөн век-жө вөлі ылынжык көзүд кужөдын дорыс.

Ем тащөм закон: кымын јона пөгавлө краңітігөн кужөд, сымын уна вошө сетыг кос вещество, азот да фосфор-нөј кіслота.

Көзүд кужөд зев јона торјалө топавтөм да пөс кужөд діныс нөшта сјјөн, мыј көзүдөн кра-ңітігөн кужөдын век овлө унжык азотлөн раство-ритчан (сылан) міњерала формајас. Научно-ис-следователскөј інститутса медбөрја ужјасөн (му-вынсөданторјас төдмалөм куза), сја-жө загра-ңцаса учрежденьњөјасөн төдмалөма, мыј кужөд медвоzza сујан воын, кыз азота вын-сөдчантор, јонжыкасө дејствујтө аслас міњерала азотөн.

Кужөдын-кө еща сылыс (растворітчыс) аммі-ачнөј составјас, сек омөла азота мугінјас ылын тащөм кужөдыс медвоzza сујан воын дејствујтө омөла, а мукөд дырјі падмөдөмлањ (отріцател-нөја).

Азотлөн міњерала формајас медса еща ов-лөны топавтөм кужөдын, а пөс кужөд та куза бостө шөр места да матыстчө топыд кужөд дінө.

Көзүд кужөд-кө (топыд кужөд) 4 төлыс віжөм бөрын течны лчыда (топөдтөг), сек сјјө өдјө пөгалө. Көзүд кужөдлөн тајө својствоыс зев бур

шоньд вірічјас (парњікјас) вынсөдөм вылө, көні кужөдыс сетө шоньд. Көзыдөн візөмөн позө чөжны шоньд вірічјаслы кужөд төв быд, а пөсөн мбө топавтөг візөмөн тајө оз артмы. Пөсөн да топөдтөг візөгөн кужөдлөн вошө шоньд сетны верманлуныс.

Кужөд краңитан быд способын трунда волөс чінтө кужөдыс пөтөсаторјас вошөм, но колө пасјыны, мыј топөдтөг да пөсөн візөгөн вошөмјаслөн чінөм овлө омөла, а көзыдөн візөгөн вошөмјас чінөны 2-3 пөв ізас волөс дорыс.

долгопруднөј опытнөј му вылын вөлі нуөдөма уна опытјас разнөј ногөн лөсөдөм кужөдјасөн.

Разнөј кужөдјасөн вөчалөм нөл опыт пыщкыс картофелъ урожајлөн шөркодъдема содөм тыдалө со кушөм лыдпасјасыс, бостны-кө топавтөм кужөдөн содөм 100 тужө (вынсөдөм му вылын шөркодъдем урожај — 164 центнер гектарыс, топавтөм кужөдөн вынсөдөмөн — 224 центнер гектар вылыс):

Топавтөм (мчыда течөм) Кужөд	100
Пөс кужөд	109
Көзыд кужөд	117

Кужім вөса опытјас бөрын, кодјасөс вөлі нуөдөма мувынсөданторјас төдмалан научнөј институтөн разнөј ногөн кужөд краңитөм вылын, позө вөчны тащөм выводјас:

1. Топөдтөг візөгөн кужөд воштө вывті уна кос вешщество, азот да фосфорнөј кіслөта. Тащөм ногөн краңитігөн кужөдын јона еща

жык азотлөн аммиачнөй формајас көзы-
дөн мбө пөсөн виқан куйөдын сертї.

2. Көзыдөн куйөд виқгөн медса еща вошөны
кос вещество, азот да пөштиңөтї оз вош
фосфорнөй кіслота. Көзыдөн виқөм от-
салө аммиачнөй формајаса азотлы чөж-
ғыны (содны).

3. Пөсөн куйөд виқгөн (Крантц ногөн) еща-
жык вошө кос вещество, азот да фосфорнөй
кіслота топөдтөг куйөд виқөм сертї, но тајө во-
шөмыс јона-на вылын көзыдөн виқөм дорыс.
Аммиачнөй азот кутөм боксаң пөсөн куйөд виқан
способ бөстө шөр места көзыдөн да топөдтөг
виқан способјас костын.

4. Куйөд краңитан став способјас дырјї кос
веществолөн да азотлөн вошөм мед-
са јона овлө медвоқза лунјасын, а воқө
краңитгөн вошөмјас вочасон чиноны. Но куйөд
краңитг чөжөн азотлөн да кос веществолөн
став вошөмыс топөдтөг виқан способ дырјї јона
вылын жык көзыдөн виқан способ сертї.

5. Көзыдөн куйөд виқгөн трунда во-
лөс јона буржык ізас дорыс азот да
кос вещество вошөм боксаң. Пөсөн да
топөдтөг куйөд виқгөн трунда волөс пөшти оз
чінты азотлыс да кос веществолыс вошөм.

6. Көзыдөн виқгөн куйөд ыс торјалө
јона ещажык куйөд ва топөдтөг виқөм
дорыс. Куйөд ва торјалөм куға пөс куйөд бөстө

шөр места. Храһтігөн трунда кужöd торјödö
ещажык ва, ізас кужöd дорыс.

7. Урожај вылө дөјствујтөм куза кө-
зыд кужöd сетө буржык резултатјас,
пөс кужöd дорыс. Урожајлөн медса еша со-
дөм овлө топөдтөг кужöd храһтігөн.

8. Көзыд кужödлыс азот быдтасјас
унжык іспөзујтөны топавтөм кужöd-
лыс серті. Тајө прізнак куза пөс кужöd бөстө
шөр места.

9. Кужöd, кыз азот сетыс істочнік,
медвоzza сујан воын дөјствујтө уро-
жај вылө јонжыкасө мінерала (амміач-
нөј) азотөн. Медвоzza сујан воын кужödлыс
органичөскөј азот быдтасјас іспөзујтөны зөв еша.

10. Медвоzza сујан воын трунда ку-
јöd кыз урожај кыпөдөм куза, сізіл
быдтасјасөн общөј да мінеральнөј азот
іспөзујтөм куза, сулалө вылынжык
ізас кужöd дорыс.

11. Быдтасјасөн кужödлыс фосфорнөј кісло-
та да каміј іспөзујтөм вылынжык азот іспө-
зујтөм дорыс. Быдтасјасөн іспөзујтөм
бокөһ фосфорнөј кіслота да каміј өз
сетчыны мінерала формајаслы дај ве-
сіг наыс вылынжыкөс-на.

12. Көзыд кужöd, кыз фосфорнөј кіслота да
азот сетыс істочнік, дөјствујтө урожај вылө пөс

da топавтөм кужöd дорыс оз буржыка, а Һеуна омөльжыка-на.

13. Пөсөн кужöd хранитөм јона сложнөјжык көзүдөн дорыс. Мјјан төвса условјөјасын өтi мөс кужöd лөсөдны Крантц способ ногөн оз пыр шогмы, торја-нын, еща-кө волөсыс мiбө вывтi Һебыд (уна ваа) көрымыс. Сыыс кыңзi, тaјө способс колөпуктыны унжык тpyд да средство-јас, көзүдөн хранитөм дорыс.

14. Откод алөм кужимнан способ пыш-кыс көзүдөн кужöd вiзан способ гырыс социалистическө с. хоз. предпрјаттөјас — совхозјас да колхозјас — условјөја-сын лоө медса бур (рационалнөј). Сijө способыс зев прөстөј да сетө медбур резул-татјас.

КУЈӨД ВІЗАНІНЫН КУЈӨД ДӨҖӨРІТӨМ

Кужöd вiзанiн тыртөны кужödөн вочасөн, 2-3 метр паста полосајасөн. Кужöd течан ног тащөм: Медвоzza лунө течөны кужödвiзанiнө өтi пелөсө медвоzza чукөр 1 метр судта, а кучтасө бостөны лунса лоөм кужöd сертi. Кужöd бура топөдөны. Мөд луннас кужöd вiзанiнө векныд-жыкладор бокас течөны мөд чукөр, первојјаыс-көд зiк топыда. Којмөд лунө течөны којмөд чукөр да сiзi воzө, кытчөз оз во кужöd вiзанiн-лөн мөд пелөсыс.

— Өтi слөј сyдта полoса тeчөм бөрын завоdи төны тeчны вылас сeщөм-жө ногөн мөд слөј; сы-бөрын тeчөны коймөд да нөлөд слөјяс, медым став чукөрлөн сyдтаыс лөө ещавылө 1,5—2 метр топөдөмнас. Первойја полoса тыртөм бөрын сeщөм-жө ногөн қик бердас тeчөны мөд полoса, коймөд полoса да сiзi вeзө, кытчөз оз тыр кy-јөдвiзаниныс ставнас.

Кyјөд колө тeчны лучкi лөсөдлөмөн да пыр-жө топөдны. Тaјө лөө основнөј условјөөн бур кyјөд пөлучитөм вылө.

Медым кyјөд вөли пыр топыд, колө ескө скөтөс палөдчыны лeзлiгөн вөтлывны кyјөд вi-занинө (талалөм мoгыс).

Торја вiзанинтөг чукөрын кyјөд вiзiгөн кy-јөдсө тeчөны сeщөм-жө ногөн, кызi тeчсө кyјөд вiзанинө.

КУЈӨДАГАН ТЕХНИКА

Му вылө кyјөд кыскалiгөн пыр колө зiлны, медым быд кыскiгөн вөли тeчөма өткoдь состав кyјөд. Кyјөд чукөрлөн абу быд слөј өткoдь, кызi составнас, сiзi-i сiсмыны вермөм боксаң. Тапонда кyјөд кыскалiгөн колө бoставны сiјөс не водса пластјасөн, а сyвтса (вертикальнөј) слөјясөн. Мөд ногөн-кө шуны, кyјөд кыскалi-гөн колө бoставны сiјөс чукөрыс вылыссаңыс улысөзыс вундалөмөн сeщөм-жө ногөн, кызi му-нiс чукөрас тeчөмыс. Не-кө тази вөчны, му вы-лө оз пастала вескав өткoдь качества кyјөд

да сыпонада көзәыс серөссөс. Сыыс кынәи, кө-
залөн серөссөм зев јона ем му пастала өткөдә
кујөд разөдөм сајын. Тајөс позө вөчны таји:
мусө воэвыв јуклыны өтгырса уна клеткајас
вылө (маркерөн) да быд клеткаө петкөдны өт-
мында кујөд. Му вылө кыскалөм кујөд,
төвса кыскалөм кујөды өтдор, колө
пыр-жө разөдны да сујны гөрөм костө.

Негырыс чукөрјасөн дыржык кежлө кујөд ко-
лөм колө лыддыны ыелучкө ужөн: кос повод-
да дырји кујөд чукөрјас зев регыдөн космөны
да вошө бура уна аммиачнөј азот. Шоныд да
васөд поводда дырји бура төлалан негырыс
чукөрјасын кујөдлөн мунө зев јона сісмөм, кор
вывті уна аммиак, дај сыыс кынәи, кујөдлөн
растворитчан прөдуктајас јона кунваасөны выв-
саң летчан ваөн (атмосфернөј осадокјасөн).
Серт, кунваасөм прөдуктајас вескалөны мусин-
мө-жө, но зев оз өткөдә: чукөр местаын лөө
унжык, мукөдлаын — ещажык. Тапонда лөө кө-
залөн серөссөм.

Кокһыджык понда мбө мукөдторјас понда
унаыс кујөд ковлө кыскавны сещөм кадын,
кор сіјөс оз поз сујны, — тајө төлын кыскалөм.

Му вылө төлын кујөд петкөдөм совхозјасын
да колхозјасын зев колана. Сізөн кокһалө тув-
сов көзан кампаһнө дырји чукөрмөм уж, вичмө
ужалан да кыскасан вын, позны кутас аскадын,
сормытөг сујны кујөд корне-клубнеплодјас
улө, технөческөј културајас улө да воэса көс-
көмјас улө.

Тöлын кужöд петкöдигөн медса тöдчана һе-лучкiөн колö лыддыны кужöдсö став му пастала посныдик чукөрјасөн разöдөм. Та-зөн вошö медса бур пötöса торјыс — азот. А тулыснас зер да лым ва нуасны кужöдыс зев уна мукöд пөлөс пötöса торјассö. Кужöдыс колö пöштi öтi iңасыс. Тащöм кужöд дејствујтö зев омöла. Урожај оз ло пастала öткод. Кужöд чукөр местајасын һаң усö, оз öткодa во. Тус-лөн качествоыс лöö омöл.

Медым пöлучитны тöлын кыскалөмөн бур
качествоа да бура дејствујтыс
кужöд, колö собмудайтны со кущöм
правилöјас:

1. Му вылын кужöд колö течны гырыс чу-көрјасö да бура топöдны.

2. Кужöд чукөрлөн паста оз ков лоны 4 метрыс векһыджык, а судта — 2 метр топöдөм-нас. Чукөрлөн куәта вöчсö кужöд мында сертi. Медым пöлучитны бур кужöд, колö течны быд чукөрö 30-40 тонна, öтi чукөрсö гектар вылö кымын лыддöмөн. Та мында кужöдыс зев-һин бура тырмö. Кужöд чукөрјас колö öткодa (öт-гер) вöчавны му пастала. Тајö кокһöдас тулы-сын кужöд разöдан уж (ещажык ковмас пукты-ны ужалан да кыскасан вын), торја-һин маши-најасөн разöдчигөн.

3. Кужöд чукөр течанног тащöм. Му вылын чукөр течöм вылö бөрјөм места медвојдөр ве-савсö лымјыс, сесса волсавсö 20-30 см. кыз-та трунда слöј. Трундаыс-кө абу, сiјöс вежөнһ

іқасөн (іқассө буржык вундавны 20-30 см. кучтаөн), кос корјасөн, піліпычөн да мукөд-торјөн. Тајө колө сы былө, медым кужөд ваыс іјжас волөсас.

Лөгөдөм места (плошадка) тыртөо кужөдөн вочасөн, торја полбсајасөн, кодјаслөн пастаыс колө лоны еша былө 2 метр да судтаыс 1 метр топөдөмнас. Нөшта буржык течны кужөд өтпырјөн 2 метр судта (чукөрлөн став судтаыс). Кужөдлөн первојја полоса течсө өтө боксаң плөшадка пасталаыс. Сесса первојја полоса бердө зік топыда течсө мөд полоса, којмөд да сізі воә, кытчөз оз ло тыртөма чукөрсө колана судтаөз. Кымын өдіјө лоө тыртөма кужөд чукөр, сымын бур. Чукөр бокјас (стенкајас) буржык вөчавны сұвтса везкыдөн.

Му вылын мучкі кужөд хрәнітан ос-новнөј условіјөөн лоө—гырыс чукөр-јасө мучкі лөгөдлөмөн течөм да тала-лөмөн мөбө мукөд нагөн буратопөдөм. Медым кужөд оз кынмы, некор оз ков течны сіјөс чукөрјасө вөсңыд слөјјасөн, торја-нын кор течсө дыр візөм былө.

Скөт-кө абу уна да кужөд лоө еша, сіјөс колө візны кымынкө лун кужөд віқанінын да сесса өтпырјөн петкөдны му былө. Кужөд віқанінын колө візны кужөд сіз-жө топөдөмөн да кы-за течөмөн.

Сещөм колхозјасын, көнјасын скөтсө абу өтувтөма, сіз-жө көнјасын емөс скөт оланінјас, но күйөдыс візсө скөт улын, сіјөс колө петкөдны му вылө 1-2-ыс төлысын, күйөд чукөр-мөм серті. Тащөмјас дырјі колхозын колө лөсөдны күйөд кыскалөм өті кадын быд скөт оланіныс да течны му вылын гырыс чукөрјасө, кызі вөлі індалөма вылынжык.

Совхозлөн мбө колхозлөн-кө скөтыс уна, сек поәө течны күйөд өтпырјөн уна чукөрјасө сещөм ногөн, медым быд чукөр вөлі тыртөма 1-2 лунөн.

Кыскавны күйөд төлын ещанікөн абу бур: секі сіјө кынмалө да качествоыс омөлтчө. Күйөд кыскалөм буржык лөсөдны төвса шоныд лунјас кезлө.

4. Му жожа скөт оланінјасыс (торја колхоз-нікјасыс мбө көт өтувја скөт оланінјасыс) төлын күйөд петкөдігөн рекомендујтчысө вөчны тазі, жожө первој волсавсө трунда мбө костріка 20-30 см. кызта, сөгса быдлун волсавсө колөм серті іңас. Быд кыскалігөн күйөд бостсө трунда мбө костріка улыс слөјөң. Сөгса бара быдлун волсалөны іңас да сізі нуөдны төв чөжыс.

5. Тулысын, мыјөн ковмас му, гырыс чукөр-јасыс күйөд разөдгө өткода му пастала да пырыстөм-пыр-жө сујсө гөрөм костө.

Ковмас-кө күйөд колны гырыс чукөрјасын арөң (тајө вермас лоны өткымын овмөсјасын), күйөд чукөрјас колө тыртны 15-20 см. кызта му слөјөн.

КУЈӨД ГУЈӨМ

Күјөд сүјүгөн колө зилни, медем сiјө ставнас тырас муөн. Тажө кокһыда артиө бура һебзөм күјөдөн. Кор күјөдыс iңаса (везјөс), буржык сi-јөс сүјни плуг воэвылын бөрөздаө куртөмөн Кыз правилө, күјөд оз ков сүјни пыдө, торја-һин сөкыд мусiңяс вылын. Пыдө сүјөм күјөд, сы-һөд тырмытөмла, зев һөжјө сiсмө (мукөд дырјi быдтасјаслы вреднөј веществојас чөжсөмөн). Сөд му выдын кор сурө күјөдлөн удайтчытөм овлө пыдө күјөд сүјөм понда. Тажө условiјөјасын дыр сiсмытөм вөсна мусiңлөн вылыс слөјыс тор-јалө улыс слөј dиныс күјөд слөјөн да сыпонда оз вермы улыс слөјыс лучкi кайны быдтасјаслы колана ва. Ташөмјас дырјi быдтасјас куlöны влага тырмытөм вөсна.

Лыаа да лыа сора сөјөд мусiңяс
вылын (кокһыд мусiңяс вылын) позө
күјөд сүјни пыдөжык; ташөм мујасыс
кокһыда төлалөны да космөны бура
пыдөз. Пыдөжык лбө матөжык күјөд сүјни
колө һөшта сы серви, кущөм пөлөс скөтлөн ку-
јөдыс (оз быд пөлөс күјөд өтдыраөн сiсмы). Мөс
күјөд буржык сүјни лапкыджыка (матөжык) вөв
лбө ыж күјөд дорыс. Сыыс кыңзi, пыдтасө ко-
лө лөсөдны сы серти, лоө-оз бөрвылас гөрөм
да лоө-кө гөрөмыс, мед ескө күјөдыс бөр ез
кыпты вылысас; күјөдлы век колө лоны һебыд
мусiң слөј улын. Күјөд сүјөм вылө шөркөддем
пыдта позө бостны кокһыд мусiңяслы 20 сәһ-

ѳметрыс Һе унжык, а сѳкыд мусиҗаслы—10 саҗѳметрыс Һе унжык. Кужѳд-кѳ сужсѳ ѳтчыд гѳрѳмѳн кѳзѳм вылѳ, сек гѳрѳмлѳн жуждаыс лѳсѳдѳсѳ кѳзалы колѳм сертѳ. Шоҗа вынсѳдчы-лѳны кужѳдѳн муѳ сужтѳг, шуам, јестественнѳј да искуственнѳј виҗас вылын, а мукѳд дыр-јѳ шѳщ і мукѳд пѳлѳс культурајас вѳдѳтѳгѳн. Се-щѳмјас дырјѳ (культурајассѳ вѳдѳтѳгѳн) кужѳд Һѳ-ѳѳ оз сужсы муѳ либѳ сужсѳ быдтасјассѳ ідралѳм бѳрын. Таҗѳ кужѳдасѳм рекоментујтчысѳсѳ лыаа да іҗвесткаа мусиҗас вылын, сѳҗ-жѳ сещѳм рај-онјасын, кѳнѳ овлѳны засуҗајас да арҗа кѳҗа Һаҗјаслѳн кынмѳм.

КУЈѳД ВА ПРИМЕҗАЈТАН ТЕХНИКА

Кужѳд ва лоѳ ѳѳѳ медса бур (ценнѳј)
да јона дѳјствујтчыс вынсѳдчанторјѳн.
Скѳтвиҗан гырыс совхозјас да колхозјас орга-
нѳзујтѳгѳн кужѳд ва раціѳнальнѳја іспѳлзујтан
вопрос лоѳ вывтѳ колана вопросѳн. Војдѳржык
скѳт оланыныс кужѳд ва лѳҗлісны (пѳскѳдлісны)
торја прѳјомныкѳ, кодѳс вѳчлісны скѳт оланѳн
дѳнѳ, да іспѳлзујтлісны кужѳд кіскалѳм вылѳ.
Тајѳ способыс вѳлі паскалѳма Рытыввыв Јев-
ропанын. Медбѳрја уҗјасѳн, јонжыкасѳ Һемечја-
сѳн, тѳдмалѳма, мыј тащѳм ногѳн кужѳд ва іс-
пѳлзујтѳм медса Һераціѳнальнѳј: тащѳм ногѳн
вошѳ вывтѳ уна азот кыҗѳ кужѳд валѳн, сѳҗѳ і
кужѳдыслѳн. ѳнѳ позѳ вескыда шуны, мыј кужѳд
да кужѳд ва колѳ чукѳртны да виҗны торјѳн.
Совхозјасын да колхозјасын раціѳнальнѳј скѳт

оланиңас стрөитігөн кужөд валы пријомықјас да кужөд визаниңас вөчөм колө лыддыны обяза- тельнөј меропріјатгөөн. Кужөд ва чукөртөм да луч- кі хрәңитөм организујтөмөн мујас вынөдөм вы- лө сјөс примеңајтөм збылыс лоө зев выгөднө- јөн. Кужөд ва јонжыкасө лыддыссө азота да камја мувынөдәнтөрјөн. Көза пуктасјасөн ку- јөд валыс азот да камјі іспөлујтөм оз сетчы сылыс міңерала вынөдәнтөрјаслыс азот да камјі іспөлујтөмлы. Кужөд валөн азот қык пөв буржыка іспөлујтгө кужөд азот дорыс. Көт-і кужөд валөн емөс вынөдчөм вылө тащөм бур својствојас, сјөс чукөртөм да іспөлујтөм вылө мијан визөдлісны вывті лок ногөн (безхоҗәст- веннөја). Унжыкыссө кужөд ва оз чукөртсы, а көнкө көт-і чукөртсө, унаыс колө іспөлујтгө. Социалистическөј овмөсын химизација нуөдан уж өнїја кадын медса јона мыщасө азот тырмытө- мө. Тапонда кужөд ва іспөлујтөм колө лыд- дыны быт коланаөн.

КУЈӨД ВАЛЫ ПРИЈОМЫҚ ВӨЧӨМ ДА КУЈӨД ВАСӨ ХРАҢИТӨМ

Кужөд валы пријомық вөчөсө јіжтытөм пыдө- сөн да бөкјасөн. Та мөгыс пыдөссө да бөкјассө буржык течны өжігајтөм кірпічыс цемент вылө. Вылысҗаңыс пыдөс да бөкјас колө щөкөтурітны цементөн. Оз ков вунөдны,мыј іҗвесткаа цемент кіссө кужөд ваөн (ваыс сојө іҗвесткасө). Сыпон- да тағі щөкөтурітөмөн вермас уна вошны кужөд ва—јіжны стен пырыс муас. Ем сецтөм мөвп,

мыҗ прѳстѳѳ, цементавтѳм гуҗасын куҗѳд ва вѳзѳ-
гѳн гулѳн пыдѳсыс да бѳкҗасыс мыҗкѳ дыра бѳ-
рын тыаҗасын куҗѳд ванас да оз кутны јѳҗты-
ны, оз-кѳ јѳна матыҗсыны грунѳтѳвѳј ваҗас. Тајѳ
мѳвпсѳ колѳ прѳверѳтны опыѳт вылын.

Куҗѳд ва вѳзѳгѳн азотлыҗ вошѳм чѳнтан ос-
новнѳј условѳјѳѳн лѳѳ куҗѳд васѳ ывла сынѳд дѳ-
ныҗ јѳнҗыка јѳнсѳдѳм. Скѳт куҗлѳн азот медеа
озыр мочевиѳнѳн, кодѳ ѳдјѳ разлагајтчѳ (веҗсѳ
хѳмѳческѳј составыс) аммиакѳз да угѳлнѳј кѳсло-
раѳз. Сынѳдкѳд ѳнмѳдчѳгѳн углѳкѳслѳј аммиак
регыдѳн пакталѳ (сынѳдас кајѳ). Скѳт оланѳнын
жѳлѳбҗас колѳ вѳчны сѳзѳ, медым куҗѳд ва кыҗѳ
мыҗ поҗѳ регыдҗыка вескалас прѳјѳмҗкѳ. Прѳ-
јѳмҗкѳлѳн колѳ лѳны топыда пѳдласан вевѳ,
кодѳ бура јѳна вѳзас углѳкѳслѳј аммиак пакталѳ-
мыс, да сѳзѳн чѳнѳны азотлѳн вошѳмҗас. Куҗѳд
ва вѳзанѳнлы (прѳјѳмҗкѳлы) ыҗда артавсѳ 2 кв.
метрѳн быд мѳс јурѳ, во пыщкын 200 лун кар-
таын вѳзѳмѳн. Лунвыв рајѳнҗасын жеҗыд тѳв
понда куҗѳд ва вѳзанѳнлѳн ыҗдаыс чѳнтыссѳ.
Колѳ тѳдны, мыҗ куҗѳд ва медеа бур суҗны муѳ
тулысын кѳзѳм воҗвылын. Тѳлын куҗѳд ва пет-
кѳдѳм колѳ лыҗҗыны поҗтѳм торјѳн. Тапонда
куҗѳд ва вѳзанѳнҗас колѳ вѳчавны тырмымѳн гы-
рысѳс, медым тѳрас став куҗѳд ваыс, кодѳ чу-
кѳрмѳ скѳт оланѳнын скѳтѳс вѳзѳгѳн. Куҗѳд ва
медвојдѳр колѳ суҗны градвыв пуктасҗас улѳ,
скѳтѳс вердан да мукѳд пѳлѳс спецѳалнѳј кул-
тураҗас улѳ. Куҗѳд ва лѳѳ зев бур вынсѳдчан-
торјѳн вѳзҗаслы да кулѳтурнѳј пѳскѳѳѳнаҗас лѳ-
сѳдѳм вылѳ. Вынсѳдчѳм вылѳ бѳстсѳ 1 тонна

кујöd ва 1 тонна кујöd вылö. Специалнöј да тех-
ническöј културајас улö (сахарнöј свеклö да мук.)
колö содтöd сујны фосфорнöј кіслота 2 кіло-
граммөн быд тонна кујöd ва вылö.

Кујöd ва сујгөн колö сіјöс пырыстөм-пыр
тыртны, медым оз вош азот. Кујöd ва буржык
сујны Һебзöдөм муö да пыр-жö піңовтны, ме-
дым тырас мунас. Заграңицаын (Гермаңија) бөр-
ја каднас јона паскаліс кујöd ва сујан машина
(жіжесејалка), коді обеспечітö кујöd васö öткода
разöдөм да колана пыдтаö отпырјөн сујөм. Про-
пашнöј културајас бурмөдөм вылö тајö машина-
нас позö сујны кујöd ва Һе öтпырјөн, а унжы-
кыс (кадјасөн коставлөмөн).

Ив. № 4743.

ЈУРИДАЛЫГ

	Лістбок
Воэкыв	3
Кывпыртас	5
Кужод выноодчанторлөн тёдчанлун	6
Кражжасын да областжасын кужодлөн бёрын дејствујтём	10
Кужод вёчём	12
Быдоама пёлёс волёсјаслөн својствојас да хіміческёј составјас	12
Уна-ё колё волёс быдоама пёлёс пемёсјасы	14
Раз нёј пёлёс кужодлөн хіміческёј составјас	18
Раз нёј пёлёс кужодлөн својствојас	20
Кужод валён состав	21
Кычї тёдны, уна-ё лоё овмёсын кужод	22
Кужод кранїтём да дёзёритём	26
Скёт улын кужод віқём	28
Кужод віқанїнын кужод кранїтём	29
Кужод віқанїнын кужод кранїтём ногјас	31
Кужод віқанїнын кужод дёзёритём	39
Кужодасан технїка	40
Кужод оужём	45
Кужод ва прїменајтан технїка	46
Кужод ваалы прїёмнїк вёчём да кужод васё кранїтём .	47

OK

8
9
1
3
0
5
6
7

КОМИГОСИЗДАТ

ВУЗАГГӚ СО КУЩӚМ КОМИНГАЛАС

ВІЗМУ ОВМӚС ПАСКӚдӚМ да КЫПӚдӚМ

1. ВАГИЛЪЕВ. Кызі керны да бӚрjыны кар-
тупель. 1931 во. доныс 7 ур.
2. " ПравілӚяс картупель віӚӚм ку-
ча. 1931 во. доныс 7 ур.
3. ЗВОРЫКІН. БобӚнан. 1931 в. доныс 8 ур.
4. КОРЫЛОВ. Муяс івесткаалӚм. 1932 в.
доныс 60 ур.
5. КРАСНОГОРСКОЈ. Воjвылын градыв
пуктасяс. 1932 во. доныс 60 ур.
6. МАСЛОВ. Воjвылын шабді вӚбігызяслы.
1931 во. доныс 20 ур.
7. МЕЛЫХОВ. ПӚім му выноӚдан. 1931 во.
доныс 8 ур.
8. НЕБОЛЬСОН. Картупель кӚрнеплодяс.
1931 во. доныс 35 ур.
9. НЫКІТІН. ПаскӚдам кӚча площаӚ. 1931 во
доныс 35 ур.
10. СИГРЈАНСКОЈ. Кызі да мыj вӚсна віӚӚ
картупель. 1932 во. доныс 25 ур
11. СИГАРКІН. КуjӚд. 1931 во. доныс 10 ур.
12. СТАЛЫН І. В. Сіктын ужалӚм jылыс.
1933 во. доныс 10 ур.
13. СТАХОВСКОЈ. КӚjдыс протравлівайтӚм.
14. ЖдАНОВ. Сортіровкаяс.
15. ГУПРЕ. Мінерала мувыноӚданторяс.

ТАJӚ НГАЛАССӚ ПОЗӚС СУЗӚДНЫ

СЫКТИВКАРЫС, СОВЕТСКАЈА, 24. КОМИ ГІЗ.